

Προβλήματα στην έρευνα και μελέτη του έργου των Νεοελλήνων συνθετών και προτάσεις για την επίλυσή τους

Βασική προϋπόθεση για επιτυχημένη διεξαγωγή και συγγραφή μιας ερευνητικής εργασίας αποτελεί η δυνατότητα και η ευχέρεια πρόσβασης στις πηγές και τη σχετική βιβλιογραφία. Στην περίπτωση της έρευνας και της μελέτης του έργου των Νεοελλήνων συνθετών ο ερευνητής - μελετητής αντιμετωπίζει συχνά μεγάλες και απρόσμενες δυσκολίες καθώς το πάσης φύσεως υλικό είναι πολλές φορές περιορισμένο σε αριθμό και διάσπαρτο σε διάφορους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους (τμήματα διαφόρων βιβλιοθηκών, αρχεία, ιδιωτικές συλλογές, πολιτιστικά κέντρα, αίθουσες συναυλιών και αλλού). Ιδιαίτερα σε πολλούς αποθανόντες συνθέτες το υλικό φυλάσσεται σε οικογενειακά αρχεία, τα οποία συχνά είναι ιδιαίτερα δυσπρόσιτα. Στο θέμα των δυσχερειών πρόσβασης στο υλικό στον Ελλαδικό χώρο αναφέρεται λεπτομερώς ο καθηγητής Απ. Κώστιος στο βιβλίο του *Μέθοδος Μουσικολογικής Έρευνας*.¹

Πιο συγκεκριμένα, τα κύρια προβλήματα που συχνά αντιμετωπίζει ο ερευνητής - μελετητής, που ασχολείται με το έργο των Νεοελλήνων συνθετών είναι βασικά:

- η δυσκολία εύρεσης του πάσης φύσεως υλικού και
- ο περιορισμένος αριθμός ή η έλλειψη σχετικής βιβλιογραφίας.

Το πρώτο πρόβλημα οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι μόλις τα τελευταία χρόνια ξεκίνησε στην Ελλάδα η δημιουργία οργανωμένων μουσικών βιβλιοθηκών με βάση τα διεθνή πρότυπα βιβλιογραφικής επεξεργασίας του υλικού. Στις βιβλιοθήκες αυτές υπάρχει άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό υλικό, όπως περιορισμένος αριθμός αρχείων Νεοελλήνων συνθετών (παρτιτούρες, ηχητικό υλικό, φωτογραφίες, έγγραφα, συνεντεύξεις, επιστολές, προγράμματα συναυλιών και άλλα), αρχεία ελληνικών μουσικών περιοδικών και μεμονωμένο μουσικό και βιβλιογραφικό υλικό διαφόρων Νεοελλήνων συνθετών.

Ενδεικτικά αναφέρονται:

- η Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος Λίλιαν Βουδούρη από τον Σύλλογο “Οι φίλοι της Μουσικής”, στην οποία υπάρχει το Τμήμα “Αρχείο Ελληνικής Μουσικής”

- οι βιβλιοθήκες των Τμημάτων Μουσικών Σπουδών των Πανεπιστημίων Αθηνών, Αριστοτελείου, Ιονίου και Μακεδονίας και

- η βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής (I.E.M.A.)

Οι κατάλογοι των παραπάνω βιβλιοθηκών υπάρχουν στο World Wide Web.

Ακόμα υπάρχουν βιβλιοθήκες και αρχεία διαφόρων μουσικών οργανισμών, ιδρυμάτων, πολιτιστικών φορέων, συλλόγων και άλλων, όπως η βιβλιοθήκη της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, οι βιβλιοθήκες Ωδείων, τα αρχεία ορχηστρών (Κρατικής ορχήστρας Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Ορχήστρας των χρωμάτων και άλλων), το αρχείο Μανώλης Καλομοίρης του Συλλόγου Μανώλης Καλομοίρης, το αρχείο Σκαλκώτα στη Βιβλιοθήκη του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

Σε πολλές απ' αυτές τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία η τεχνική επεξεργασία του υλικού (καταλογογράφηση, ταξινόμηση, περιγραφή, θεματική ευρετηρίαση) είναι μηχανογραφημένη. Μερικές απ' αυτές είναι on line και άλλες όχι. Έτσι δεν είναι πάντα δυνατή η εύρεση του υλικού μέσω του διαδικτύου. Γενικότερα η έλλειψη οικονομικών πόρων και υλικοτεχνικής υποδομής (κτιρίου, αποθηκευτικών χώρων, εξοπλισμού πληροφορικής και λογισμικού, εξοπλισμού αναπαραγωγής υλικού – φωτοτυπικών μηχανημάτων, μηχανών λήψης και συσκευών ανάγνωσης για τα μικροφίλμ, σαρωτών για την ψηφιοποίηση, λογισμικών προγραμμάτων για την επεξεργασία εικόνας - και άλλων) δυσχεραίνει την οργάνωση και ανάπτυξη των βιβλιοθηκών και των αρχείων.² Επίσης στα αρχεία συχνά δεν τηρούνται οι δύο βασικές δεοντολογικές αρχές: η αμερόληπτη διάθεση των πληροφοριών στο κοινό και η καθολικότητα, δηλαδή η πρόσβαση σε όλο το υλικό.³

Ως συνέπεια της πρόσφατης ίδρυσης ή της ελλιπούς οργάνωσης των μουσικών βιβλιοθηκών στην Ελλάδα μεγάλο μέρος του υλικού, που αφορά στο έργο των Νεοελλήνων συνθετών είναι διάσπαρτο σε διάφορες άλλες μη ειδικές βιβλιοθήκες (π.χ. δημοτικές, δημόσιες, λαϊκές), πνευματικά και πολιτιστικά κέντρα, αίθουσες συναυλιών, ιδιωτικές κατοικίες και αλλού. Στους χώρους αυτούς συχνά το υλικό απλά τακτοποιείται ή αποθηκεύεται,⁴ χωρίς να έχει υποστεί τεχνική επεξεργασία. Έτσι ο ερευνητής καλείται να το οργανώσει, στο βαθμό που αυτό είναι δυνατό στα χρονικά πλαίσια, που έχει στη διάθεσή του.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στα αρχεία των αποθανόντων Ελλήνων συνθετών συχνά φυλάσσονται από συγγενικά τους πρόσωπα (δεύτερη ως τέταρτη γενιά) ή άλλα φιλικά τους πρόσωπα, τα οποία καλείται καταρχήν να βρεί ο ερευνητής. Άλλοι απ' αυτούς προσφέρουν με προθυμία το υλικό στον ερευνητή, άλλοι όμως αδιαφορούν ή κρατούν μια επιφυλακτική ή/και αρνητική στάση απέναντί του (άρνηση παραχώρησης του αρχείου στον ερευνητή, παραχώρησή του σε περιορισμένο και ακατάστατο ωράριο και άλλα). Επίσης υπάρχει πρόβλημα αναπαραγωγής του υλικού λόγω πνευματικών δικαιωμάτων ή δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.⁵ Το υλικό των αρχείων είναι μερικές φορές διασκορπισμένο σε διάφορα μέρη. Για παράδειγμα, στην περίπτωση των Επτανήσιων συνθετών η δυσχέρεια συγκέντρωσης του υλικού έχει ως αποτέλεσμα τον κίνδυνο με το πέρασμα του χρόνου ένα μέρος του να χαθεί.⁶ Επίσης ορισμένοι ερευνητές – μελετητές, που έχουν στη κατοχή τους αρχεία συνθετών, τα κρατούν για προσωπική τους χρήση εμποδίζοντας την πρόσβαση άλλων μελετητών σ' αυτά.

Όσον αφορά στα αρχεία των ζώντων συνθετών στο μεγαλύτερο μέρος τους φυλάσσονται από τους ίδιους τους συνθέτες, οπότε είναι πιο εύκολη για τον ερευνητή η αναζήτησή τους και η πρόσβαση στο υλικό. Βέβαια και σ' αυτήν την περίπτωση υπάρχουν προβλήματα αναπαραγωγής του υλικού λόγω πνευματικών δικαιωμάτων και δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Στην Ανώνυμη Εταιρεία Πνευματικής Ιδιοκτησίας υπάρχει τμήμα αρχείου με έργα Νεοελλήνων συνθετών, όπου οι συνθέτες καταθέτουν τα έργα τους και κατοχυρώνουν τα δικαιώματά τους.

Η πλειονότητα των έργων των Νεοελλήνων συνθετών αποθανόντων και ζώντων δεν έχει εκδοθεί. Έτσι μια πρόσθετη δυσκολία για τον ερευνητή – μελετητή είναι η κακογραφία των χειρογράφων ή η σωρία των λαθών, που επισημαίνονται σε κάποιες περιστασιακές εκδόσεις τους.⁷ Βέβαια οι περισσότεροι από τους ζώντες συνθέτες γράφουν πλέον τα έργα τους στον υπολογιστή, οπότε δεν υφίσταται σ' αυτά θέμα κακογραφίας. Επίσης έχουν γίνει περιορισμένες σε αριθμό εκτελέσεις έργων Νεοελλήνων συνθετών με αποτέλεσμα να υπάρχουν αντίστοιχα ελάχιστες ηχογραφήσεις. Εξάλλου στις εκτελέσεις έργων των πρώτων δεκαετιών του 20ου αιώνα δεν υπήρχε η δυνατότητα ηχογράφησης.

Γενικότερα όσον αφορά στο έργο των Νεοελλήνων συνθετών υπάρχει περιορισμένος αριθμός εργαλείων έρευνας⁸: έντυπη ή ηλεκτρονική καταλογογράφηση βιβλιογραφικών στοιχείων (κατάλογοι βιβλίων, αρχείων, χειρογράφων, αρχειακών τεκμηρίων, περιοδικών, διδακτορικών διατριβών, θεματικοί κατάλογοι των έργων συνθετών, τράπεζες πληροφοριών βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης, σχετικές πληροφορίες στο Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης), δισκογραφικές εκδόσεις, εγκυκλοπαίδειες, λεξικά και άλλα.

Το δεύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο ερευνητής – μελετητής, δηλαδή ο περιορισμένος αριθμός ή η έλλειψη σχετικής βιβλιογραφίας, οφείλεται στο ό,τι μόλις τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να γίνεται συστηματική έρευνα και μελέτη του έργου των Νεοελλήνων συνθετών με τη δημιουργία ακαδημαϊκών μουσικών τμημάτων και άλλων ερευνητικών φορέων. Δυστυχώς στις περισσότερες περιπτώσεις η χρηματοδότηση των ερευνητικών προγραμμάτων και γενικότερα η οικονομική στήριξη της έρευνας, που διεξάγεται από διάφορους φορείς, είναι περιορισμένη.⁹ Για τους λόγους αυτούς το μεγαλύτερο μέρος του έργου των περισσότερων Νεοελλήνων συνθετών δεν έχει ακόμα μελετηθεί.

Η υπάρχουσα σχετική βιβλιογραφία προέρχεται κατά ένα μέρος της από μουσικογράφους και άλλους μη ειδικούς συγγραφείς, που μεταφέρουν πολλές φορές μη τεκμηριωμένες πληροφορίες. Από τα συγγράμματά τους απουσιάζουν βασικά στοιχεία επιστημονικής δεοντολογίας, όπως βιβλιογραφικές αναφορές, πίνακες ονομάτων, χρονολογία έκδοσης και άλλα.¹⁰ Επίσης ένα μεγάλο μέρος των συγγραμμάτων έχει ιστορικό ή περιγραφικό χαρακτήρα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, όσον αφορά στον τομέα της νεοελληνικής όπερας, γίνονται στα περισσότερα συγγράμματα ιστορικές αναδρομές στη δημιουργία και στη μετέπειτα πορεία της όπερας, δίνονται στοιχεία για τις παραστάσεις και τους συντελεστές του Λυρικού Θεάτρου και σχολιάζονται περιγραφικά ορισμένα χαρακτηριστικά της μουσικής των συνθετών της. Ένας πιο περιορισμένος αριθμός συγγραμμάτων ασχολείται με την ουσιαστικότερη προσέγγιση και ανάλυση των μελοδραματικών έργων καθώς και με τη μελέτη των συνθηκών δημιουργίας της ελληνικής όπερας με βάση τα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα της χώρας μας.¹¹

Λόγω του περιορισμένου μέχρι πρόσφατα αριθμού ειδικών επιστημόνων δεν υπήρχε επίσης η δυνατότητα επιμέλειας της έκδοσης των

απάντων και της συγγραφής θεματικών καταλόγων του έργου των Νεοελλήνων συνθετών.

Για την επίλυση των παραπάνω προβλημάτων γίνονται οι παρακάτω προτάσεις.

Καταρχήν είναι απαραίτητο να καταβληθεί προσπάθεια ευαισθητοποίησης των αρμόδιων φορέων, ώστε να γίνει κατανοητή η σημασία της μουσικολογικής έρευνας και μελέτης για την ανάπτυξη της μουσικής τέχνης. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η μελέτη του έργου των Νεοελλήνων συνθετών καθώς αυτό αποτελεί τμήμα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και του πολιτιστικού μας γίνεσθαι. Η ευαισθητοποίηση αυτή μπορεί να γίνει με ποικίλους τρόπους (επιστολές ερευνητών - μελετητών, άρθρα στον ημερήσιο τύπο, διοργάνωση συναυλιών και άλλους). Η παροχή οικονομικών πόρων από τους αρμόδιους φορείς είναι καθοριστική τόσο για την οργάνωση και ανάπτυξη των μουσικών βιβλιοθηκών (εξασφάλιση υλικοτεχνικής υποδομής και εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού) όσο και για τη στήριξη και προώθηση του ερευνητικού έργου.

Όσον αφορά στο πρώτο πρόβλημα, δηλαδή τη δυσκολία εύρεσης του πάσης φύσεως υλικού, είναι σημαντική, στο πλαίσιο της ανάπτυξης των μουσικών βιβλιοθηκών, η αγορά των αρχείων των Νεοελλήνων συνθετών και η οργάνωση και επεξεργασία τους. Επίσης είναι σημαντική η δωρεά αντιγράφων του μουσικού υλικού μεταξύ των βιβλιοθηκών, για τη διευκόλυνση του ερευνητικού έργου.

Για την πληρέστερη έντυπη και ηλεκτρονική καταλογογράφηση των βιβλιογραφικών στοιχείων προτείνεται η δημιουργία Εθνικού Κέντρου Μουσικής Πληροφόρησης (Ε.Κ.Μ.Π.). Είναι σημαντική η συνεργασία με τους υπόλοιπους φορείς, οι οποίοι θα κοινοποιούν στο Ε.Κ.Μ.Π. τα εκάστοτε πρόσφατα αποκτήματά τους. Στην περίπτωση των αρχείων θα κοινοποιείται η απόκτησή τους και η δυνατότητα πρόσβασης σ' αυτά, ενώ οι ζώντες συνθέτες θα ενημερώνουν για τα νέα έργα τους. Επίσης το Ε.Κ.Μ.Π. θα ενημερώνει τις διεθνείς τράπεζες πληροφοριών βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης ως προς την ελληνική μουσική βιβλιογραφία.

Ακόμα προτείνεται η προσπάθεια ενημέρωσης του κοινωνικού συνόλου για τη συμβολή της έρευνας και της μελέτης ειδικότερα του έργου των Νεοελλήνων συνθετών στην άνοδο του πολιτιστικού μας επιπέδου και

κατ' επέκταση της ποιότητας ζωής. Έτσι ο ερευνητής – μελετητής θα αντιμετωπίζεται με θετικότερο τρόπο.

Όσον αφορά στο δεύτερο πρόβλημα, δηλαδή τον περιορισμένο αριθμό ή την έλλειψη σχετικής βιβλιογραφίας, προτείνεται η δημιουργία Ινστιτούτων έρευνας και μελέτης του έργου των Νεοελλήνων συνθετών είτε στο πλαίσιο των ακαδημαϊκών μουσικών τμημάτων είτε ως ανεξάρτητων φορέων. Στόχος τους θα είναι η προώθηση της έρευνας και της μελέτης του έργου αυτού καθώς και η διάδοση του.

Για τον σκοπό αυτό τα Ινστιτούτα μπορούν να αναλάβουν:

- την επιμέλεια έκδοσης απάντων διαφόρων Νεοελλήνων συνθετών
- τη συγγραφή λεξικών, μονογραφιών, θεματικών καταλόγων και μουσικών αναλύσεων των έργων Νεοελλήνων συνθετών
- τη διοργάνωση συναυλιών με έργα Νεοελλήνων συνθετών, όπου θα προηγείται σύντομη παρουσίαση του έργου του συνθέτη ή/ και ανάλυση των έργων του· διαλέξεων, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει και ο ίδιος ο συνθέτης και να συζητά με το κοινό· συνεδρίων, συμποσίων και work – shops σχετικά με το έργο των συνθετών
- την ηχογράφιση των έργων των συνθετών καθώς και άλλες δραστηριότητες.

Βέβαια υπάρχουν ήδη διάφοροι φορείς (ακαδημαϊκά μουσικά τμήματα, ιδρύματα, εταιρείες και άλλοι), που πραγματοποιούν ανάλογες δραστηριότητες, γι' αυτό θα ήταν σκόπιμη η μεταξύ τους συνεργασία.

Συνοψίζοντας, για την επίλυση των δύο κύριων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ερευνητές – μελετητές, που ασχολούνται με το έργο των Νεοελλήνων συνθετών, είναι απαραίτητη η συντονισμένη προσπάθεια και συνεργασία των αρμόδιων φορέων και του ειδικού, επιστημονικού δυναμικού της χώρας. Με τον τρόπο αυτό θα είναι δυνατή με την πάροδο του χρόνου η ολοκληρωμένη ανάπτυξη της μουσικολογικής έρευνας στον τομέα αυτό και η διάδοση τόσο στον Ελλαδικό, όσο και στον διεθνή χώρο του έργου των Νεοελλήνων συνθετών.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Α. Κώστιος, *Μέθοδος Μουσικολογικής Έρευνας*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαγρηγορίου – Νάκας, 2000
2. Α. Μπάγιας, *Εγχειρίδιο Αρχειονομίας*, Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, 1999, σ. 49
3. Α. Μπάγιας, *ό.π.*, σ.29
4. Α. Κώστιος. *ό.π.*, σσ. 121-122
5. Α. Κώστιος. *ό.π.*, σ. 35
6. Δ. Θέμελης, “Στόχοι της ελληνικής μουσικολογικής έρευνας” στο: *Το Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα σήμερα*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 1991, σ. 436
7. Α.-Μ. Ρεντζεπέρη, υποβληθείσα διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ., *Η σχέση μουσικής και λόγου στο μελοδραματικό έργο των ελλήνων συνθετών της πρώτης γενιάς της Εθνικής Μουσικής Σχολής Διονυσίου Λαυράγκα, Μανώλη Καλομοίρη και Μάριου Βάρβογλη*, Θεσσαλονίκη, 2001, σ. 6
8. Τα εργαλεία της έρευνας αναφέρει ο Α. Κώστιος στο βιβλίο του *Μέθοδος Μουσικολογικής Έρευνας*, *ό.π.*, σσ. 136-175
9. Α. Κώστιος, “Προβλήματα και προοπτικές των μουσικολογικών σπουδών και της μουσικολογικής έρευνας στην Ελλάδα” στο: *Το Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα σήμερα*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 1991, σ. 439
10. Α. Κώστιος, “Προβλήματα και προοπτικές των μουσικολογικών σπουδών και της μουσικολογικής έρευνας στην Ελλάδα”, *ό.π.*, σ. 439
11. Α.-Μ. Ρεντζεπέρη, *ό.π.*, σσ. 6-7